

4. LILI NOVY

Josip Vidmar je v jubilejni skici Lili Novy opisal kot »prvo resnično, polno žensko v naši literaturi«, a vendar je o njej sami znanega bolj malo. Za to je zaslužna predvsem njena narava, ki ji je narekovala molčečnost o zasebnem življenju, kar je vzrok za nasprotujoča si dejstva v delih avtorjev, ki jo opisujejo. Med tem ko se Josip Vidmar in Denis Poniž osredotočita predvsem na njeno delo in življenje v družbenih krogih, Jože Javoršek v monografiji opisuje tudi njeno zasebno življenje. Slednjemu Meta Grosman v delu *Neznana Lili Novy* (Naši razgledi, 14. februar 1986) očita ugibanje in izkrivljanje resnice, ki izhaja iz pomanjkanja oprijemljivih dejstev. Vsem avtorjem pa je skupno to, da se posvečajo predvsem Lilinim pesmim in manj prevajalskemu delu, ki še danes ni v celoti raziskano.

4.1 Življenje

Lili Novy se je rodila 24. decembra 1885 v Gradcu avstrijskemu plemiču Guidu pl. Haumederju in Ludoviki Haumeder, roj. Ahačič. Dve leti po rojstvu se je družina preselila v Ljubljano, kmalu za tem pa je oče Guido umrl. Lili se je pri štirih letih z materjo preselila k starim staršem (Ahačičem). Jože Javoršek opisuje njeno otroštvo kot dvojno – V Ljubljani naj bi imela nemško otroštvo, ki je bilo »mračno, zatrto, zatohlo, muhavo, trmoglavo in prenapeto« (Javoršek 1984: 8), poleti, ko se je družina selila na Vikerče, pa naj bi doživljala slovensko otroštvo, »prvinsko, razposajeno, sončno, polno narave« (Javoršek 1984: 8). Ta dvojnost naj bi bila »tragična usoda njenega celotnega življenja« (Javoršek 1984: 17).

Pred prvo svetovno vojno je nemščina v Ljubljani veljala za jezik uradništva in višjih krogov, ki jim je Lili pripadala. Javoršek meni, da se je s slovenskim življenjem prvič srečala v Vikrečah, a ga je dolga leta podcenjevala. S tem se ne strinja Meta Grosman, ki v eseju *Neznana Lili Novy* opisuje, da je bil pogovorni jezik Ahačičev v družini slovenski. Njen ded Karel Ahačič se je zavzemal celo za vpeljavo slovenskega jezika v sodstvo, tako da je zelo malo verjetno, da je govoril nemško le s svojo vnukinjo. Avtorica sklepa, da se je v družini govorilo nemško le v prisotnosti Lilinega očeta in pozneje moža, ki nista znala govoriti slovenskega jezika. Doda še, da je bilo obvladovanje obeh jezikov za izobražence v takratnih časih povsem naravno in jim ni povzročalo težav, niti jih ni zaznamovalo v negativnem smislu. (Grosman 1986).

Kljub temu je v njenem življenju zaznati neko dvojnost, ki jo opisuje tudi Josip Vidmar. Po očetu in aristokratski miselnosti, v kateri je bila vzgojena, je bila Nemka, po materi pa je pripadala slovenskemu ljudstvu, sredi katerega je preživela svojo mladost (Vidmar 1985, 308). Pred I. svetovno vojno se s Slovenci ter slovenskim kulturnim in političnem življenjem ni veliko ukvarjala, po porazu avstroogrske monarhije se je zanj začela zanimati, še pred začetkom II. svetovne vojne je že bila tesno povezana s slovenskimi kulturniki, med vojno pa je sodelovala s komunisti. Zaradi njene neposrednosti in iskrenosti je okolica sprejela njeno spreobrnitev, po Vidmarjevih besedah je imel s tem težave le Oton Župančič, ki ji »v skladu s svojo neodpušljivo naravo ni mogel odpustiti njene nemškutarske preteklosti izpred desetih let« (Vidmar 1985: 309).

Leta 1911 se je Elizabeta Lili pl. Haumeder poročila z Edvardom pl. Novyjem, s katerim sta se jima v naslednjih letih rodili hčeri Nives in Fides. Po prvi svetovni vojni in razpadu monarhije so se razmere zaostrele. Njen mož, polkovnik, je postal upokojenec, v Ljubljani pa je začela cveteti drugačna politična in kulturna sfera. Edvard je odkril, da Lili že dolgo piše pesmi in je bil prepričan, da je to idealen način, s katerim bi se lahko uveljavila v novih razmerah (Javoršek 1984, 53). V istem času je stric Mohor Pirnat Lili seznanil z novim svetom, svetom slovenske moderne. Lili je tako začela prevajati dela Župančiča in Prešerna, za katera je menila, da sodijo v sam vrh evropske literature, hkrati pa je prvič objavila svoje nemške pesmi, in sicer v reviji Westermanns Monatshefte.

Sredi 20. let 20. stoletja je Lili Novy doživela mnogo razočaranj, kot je bil propad weimarsko-klasične kulture, ki ji je pripadala, in moževa bolezen, ki ji jo je zamolčal. Ti dogodki so le še poglobili njeno zanimanje za pesnjenje in seznanjanje z do takrat zapostavljeno kulturo. Kot prevajalka, ki jo je odkril Oton Župančič, se je seznanila s kulturniki - penati, ki so se tedaj sestajali po ljubljanskih gostilnah, in se jim pridružila. Z njimi se je pogovarjala o nemalo stvareh - o pesniški literaturi, pri čemer se je odlikovala s poznavanjem originalov, svetu, življenju, filozofiji itd. Spoznala je Josipa Vidmarja, s katerim je v prihodnjih letih sodelovala na kulturnem področju. Vidmar je o njej zapisal: »Prikupila se mi je, kajti tako razgledane in verzirane ženske sem dotlej srečeval samo v inozemstvu.« (Vidmar 1985: 306.)

V letih pred II. svetovno vojno je bila zelo dejavna. Začela je pisati in objavljati slovenske pesmi, prevajala je iz in v nemščino ter sodelovala na kongresu PEN v Dubrovniku. Leta 1941 je izšla njena prva in edina pesniška zbirka v času njenega življenja – Temna vrata, nato pa je med vojno dala prednost skrbi za družino in znova zaživela šele po vojni. Zaposlila se je kot

lektorica v Državni založbi Slovenije in ustvarjala na vedno več področjih. Objavila je članka o Otonu Župančiču in Primožu Trubarju, umetnosti pod nadzorom države se je izognila s pisanjem pesmi za otroke ter se udeleževala literarnih večerov pod okriljem društva pisateljev. Pridružiti se je želela celo komunistični partiji, a je niso sprejeli zaradi njene religioznosti, ki pa s Cerkvijo ni imela skoraj nič skupnega (Javoršek 1984: 150 – 151). Sama se je namreč imela za »kršččenega pogana«. Po vojni so na njeno pobudo v šali ustanovili Ligo lepe lenobe (LLL) kot protest na kulturno ozračje, ki je takrat vladalo. Lili je bila namreč mnenja, da »v tej deželi preveč garajo, treba je tudi lenariti« (Javoršek 1984: 148).

Ko je v Pragi leta 1950 umrl njen mož, ki ga je pred 25 leti poslala k njegovi materi, jo je začela preganjati slutnja smrti. Njene pesmi so postale temačnejše, vendar je bila polna življenja do zadnjega trenutka. Pri svojih 70 letih se je ponovno zaljubila, vedno bolj prisotna pa je bila tudi želja po ponovni mladosti (Vidmar 1985: 321). Lili Novy je umrla 7. marca 1958 na onkološkem oddelku ljubljanske bolnišnice.

4.2 Delo

Lili Novy je začela pisati že pri 6 letih. Svoje pesmi je zadržala zase, saj je bila oseba, ki osebnih, intimnih stvari ni razlagala nikomur, in prav o takšnih stvareh je najraje pisala. Zase je pisala vse dokler njenega pesnjenja ni odkril njen mož in bil nad njim navdušen. Prepričal jo je, naj pesmi objavi, in tako so leta 1921 v reviji Westermanns Monatshefte izšle njene prve pesmi v nemškem jeziku. Javoršek meni, da jo je mož prepričal tudi, naj svoje prevode pokaže Otonu Župančiču. Še istega leta jih je res pokazala in Župančič je bil nad njimi več kot navdušen, saj ni šlo zgolj za navadne prevode besede za besedo, temveč za prevode z dušo. O srečanju je leto pred smrtjo povedala tole: »Ko je prevode prebral, je nekaj rekel – ampak tistega vam nikoli ne povem! Tisto je kakor zlata medalja na mojem srcu.« (Flere 1978). Lili je tako dobila vstopnico v svet slovenskih kulturnikov, ki so jo vse bolj izpopolnjevali.

Vse do leta 1941 je Lili poleg prevodov pisala pesmi v nemščini, ki pa jih ni nikoli objavila v kakšni zbirki. Pesmi je namreč pisala na papirčke, ki jih je izgubljala ali pa puščala v kavarnah in pri prijateljih. Edina »zbirka« pesmi v nemščini je zvezek z naslovom *Lillys Gedichte*, ki jo je l. 1929 podarila prijateljici Vidi Novak (Javoršek 1984: 72). Leta 1933 je objavila svojo prvo pesem v slovenskem jeziku *Odgovor poetu pesmi brez božanske iskre*, ki je bila odgovor Voduškovim pesmi *Tisti ljubeznivi dami, ki pogreša v mojih pesmih božanske iskre*. Pesem je bila vsebinsko in formalno brez napake, kar kaže na to, da je Lili že dolgo razmišljala tudi v slovenskem jeziku (Poniž 1985: 72 – 73). Krog prijateljev jo je zelo pohvalil in ji dal moralno oporo za pisanje pesmi v slovenščini. Dve leti pozneje je v *Sodobnosti* objavila prve štiri pesmi v slovenščini.

Tik pred vojno na slovenskih tleh je izšla njena prva pesniška zbirka z naslovom *Temna vrata*, ki jo je uredil Josip Vidmar, s katerim je sodelovala tudi pri prevodih. Po II. svetovni vojni se je za nekaj časa umaknila v svet otroške literature. Z Vido Taufer sta napisali gledališko igro *Mojca in živali*, sama pa je napisala nekaj otroških pesmi, ki so izšle šele leta 1968 pod naslovom *Pika-poka*. V teh pesmih je za izražanje človeških lastnosti uporabila živali. Ob obletnici smrti Otona Župančiča je o njem napisala tri članke, nato pa še kratek esej o Primožu Trubarju. Poskusila se je tudi v pisanju proze (črtici *Spomin ter Bratec in tujec*) in kritike (ocena igre *Svet brez sovraštva* Mire Mihelič).

Njena druga pesniška zbirka je izšla šele posmrtno in ima naslov Oboki (1959). Josip Vidmar in Denis Poniž sta jo zaradi širine in kakovosti obravnavanih tem imenovala za prvo slovensko pesnico evropskega formata in hkrati največjo slovensko pesnico. Pesmi Lili Novy so nekaj posebnega, saj njena lirika po besedah Denisa Poniža ne ustreza t.i. ženski liriki temveč liriki ženske. Ne smemo pa pozabiti, da je bila Lili več kot le pesnica.

4.3 Prevajalsko delo Lili Novy

Njeno prevajalsko delo bi lahko opisali kot prehod med nemškim in slovenskim pesnjenjem. Lili je prevajala pesmi, ki so ji bile všeč ter so jo pritegnile in le redko se je kakšnega prevajalskega dela lotila sistematično. Tako je najprej prevedla nekaj Župančičevih pesmi, nato pa odkrila še Prešerna in ostale pesnike. Ker je prevajala precej nesistematično, mnogo prevodov ni bilo nikoli natisnjenih oz. so bili natisnjeni po naključnem vrstne redu v raznih nemških listih, revijah in zbornikih. Njen prvi tiskani prevod je bil prevod Župančičeve pesmi Telesa naša, ki je izšel 4. januarja 1925 v Prager Presse, kjer je prevode objavljala še naslednjih 10 let. Največ njenih prevodov v nemščino je izšlo v zagrebških listih Morgen in Agramer Morgenblatt.

Djurdja Flere je raziskovala prevode Lili Novy in ugotovila, da njeni prevodi niso dobesedni, saj ohranjajo metrično shemo in s tem vse značilnosti ritma, rime, oblike in celo zvočnih kvalitet originala. Zato gre pri njej za »zelo pomemben prevajalski opus, s kakršnim se lahko ponaša še komaj kak majhen narod na svetu« (Flere 1978). Vsak prevod je popravljala toliko časa, da se ji je zdel dober. Z nasveti in pogovori ji je pri delu pomagal Josip Vidmar, s katerim sta skupaj napisala tudi nekaj pesmi za predstavo Beraška opera, ki so jo pripravljali v Drami. Vidmar je pri tem poudaril, da je Lili rada stala za svojimi idejami, če je bila prepričana, da so dobre, tako da je večkrat moral popustiti on.

Leta 1933 je bil v Dubrovniku pomemben kongres PEN kluba, na katerem je imela veliko vlogo tudi Lili Novy. V slovenskem klubu so se odločili natisniti 400 prevodov slovenskih pesnikov, ki bi jih lahko na kongresu prebralo nemško govoreče občinstvo. Za prevajalko so izbrali Lili Novy, ki je v ta namen prevedla nekaj pesmi Cankarja, Župančiča, Ketteja, Murna in Gradnika ter tako svetu predstavila najvidnejše predstavnike slovenske moderne pod naslovom *Blätter aus der slovenischen Lyrik*. Lili Novy je bila na kongresu povabljen gost (Vidmar 1985: 310). Leta 1936 je izdala izbor prevodov Prešernovih poezij z naslovom *Gedichte*, pri čemer ji je s kritiko in nasveti prav tako pomagal Josip Vidmar, grafično pa jo je opremil Božidar Jakac.

Istega leta se je v Dubrovniku odvijal kongres Mednarodne ženske zveze, za katerega je po naročilu pripravila izbor iz jugoslovanske ženske lirike, ki je obsegal srbsko, hrvaško in slovensko liriko. V srbski del je uvrstila pesmi Desanke Maksimović, ki meni, da je Lili Novy najbolje prevedla njene pesmi, Dore Piković, Jele Spiridonović-Savić in Anice Savić-Rebac.

Zadnji pesnici sta jo še zlasti zanimali, saj sta študirali na Dunaju in tako več kot le poznali nemško kulturo, ki je bila Lili tako blizu. Iz istega razloga je v hrvaški del uvrstila Boženo Begović, nato pa še Milko Pogačić, Ivo Brlić-Mažuranić in Ivo Rod. V slovenski del je uvrstila skoraj vse pesnice; Vido Taufer, Mako Samsa, Ružo Lucijo Petelin, Vero Albreht, Vido Jeraj in Mater Elizabeto. Antologija se je imenovala *Jugoslawische Frauenlyrik*. Lili se kongresa, kjer so jo delili, ni udeležila, ker ni marala ženskih društev in feminističnih gibanj, hkrati pa je tudi menila, da se lirika ne more deliti na žensko in moško, temveč zgolj na dobro in slabo (Javoršek 1984: 107 – 109).

France Dobrovoljc je edini, ki je doslej napisal pregled njenega prevajalskega dela v nemščino (Flere 1978). Upošteval je samo prevode, ki so bili izdani v kakšni od publikacij in jih vseeno naštel več kot sto. Podoben seznam njenih prevodov je objavljen tudi v *Slovenskem leksikonu novejšega prevajanja* (Moder 1985: 219), ki poleg prevodov v nemški jezik vsebuje tudi prevode iz nemščine, makedonščine in srbohrvaščine v slovenščino:

1. Oton ŽUPANČIČ: *Das Lied der Nagelschmiede (Žebljarska), Die Bäume (Bora), Goldene Morgen (Zlata jutra), Soneti (Sonet)*. Morgen 1925.
2. Oton ŽUPANČIČ: *Unsere Leiber (Telesa naša)*. Prager Presse 1925.
3. Oton ŽUPANČIČ: *Feld von Ljubljana (Ljubljansko polje), Weisskraimer Mädchen (Belokranjska deklica), Der See (Jezero), Still, still ist der Ort (Tih bil je kraj)*. Marburger Zeitung 1928.
4. Oton ŽUPANČIČ: *Auf Seitenwegen (Po stranskih potih)*. Prager Presse 1931.
5. Alojz GRADNIK: *Im Dämmer (V mraku)*. Morgenblatt 1932.
6. Oton ŽUPANČIČ: *Nächtlicher Psalm (Nočni psalm)*. Prager Presse 1932.
7. *Blätter aus der slovenischen Lyrik*. Pen 1933.
8. Oton ŽUPANČIČ: *Abend (Zvečer)*. LZ 1934.
9. *Jugoslawische Frauenlyrik in deutschen Übertragungen*. Lj 1936.
10. France PREŠEREN: *Gedichte*. AZ 1936.
11. Oton ŽUPANČIČ: *Erwachen (Prebujenje)*. Morgenblatt 1938.
12. (z drugimi) *Makedonska poezija*. SKZ 1948.
13. (z drugimi) Johann Wolfgang GOETHE: *Pesmi*. DZS 1950, 1967; CZ 1961; MK 1966, 1971.
14. Jovan JOVANOVIĆ Zmaj: *V gozd pojdite*. Ciciban. 1951/52.
15. *Glejte jih, Mateje*. Srbska narodna. MK 1952.

16. (z drugimi) Felix BRAUN: *Die Lyra des Orpheus*. Zsolnay' 1953.
17. Jovan JOVANOVIĆ Zmaj: *Cekin (Poslednja potura)*. MK 1955.
18. (Z Olgo Ratej) Bert BRECHT: *Mati Korajža in njeni otroci (Mutter Courage und ihre Kinder)*. ZSPDS 1957.
19. Oton ŽUPANČIČ: *Gedicht (Z vlakom)*. Text zur Kantate von Blaž Arnič. Lj 1958.
20. France PREŠEREN: *Gedichte*. Stey-rische Berichte 1965.
21. France PREŠEREN: *Soneti*. CZ 1983.
22. Oton ŽUPANČIČ: *Gedicht (Z vlakom)*. Staatsoper Berlin 1958.

Kljub kvaliteti prevodov, ki jo izpostavljata tako Josip Vidmar kot Djurdja Flere in mnogi drugi, pa so bili pri kritikih največkrat spregledani. Nekaj pozornosti je bilo namenjene le zbirki *Blätter aus der slovenischen Lyrik*, ki se ji je v Ljubljanskem zvonu posvetil Janko Glazer in zbirki ženske lirike, ki jo je v kratkem poročilu omenil Ženski svet leta 1937 (Flere 1978).

6. VIRI

BERGER, Aleš, SKRUŠNY, Jaroslav, TRENC-FRELIH, Irena. *15. prevajalski zbornik*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 1991.

FLERE, Djurdja. *Lili Novy in zlata medalja Otona Župančiča*. Naši razgledi, 10. marca 1978.

GANTAR, Kajetan, JERMAN, Frane, MODER, Janko. *Štiristo let prevajanja na Slovenskem*. Ljubljana: Društvo slovenskih prevajalce, 1985.

GROSMAN, Meta. *Neznana Lili Novy*. Naši razgledi, 14. februar 1986.

GRUM, Martin. *23. zbornik. Modrov zbornik*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 1998.

JAVORNIK, Marjan idr. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987 – 2002.

JAVORŠEK, Jože. *Lili Novy*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1984.

MODER, Janko. *Slovenski leksikon novejšega prevajanja*. Koper: Lipa, 1985.

PONIŽ, Denis. *Med temnimi vrati svetle zvezde poezije*, v: *Lili Novy, Goreče telo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985.

PONIŽ, Denis. *Pesnica dveh svetov: Lili Novy*. Ljubljana: RTV, 1985.

VIDMAR, Josip. *Lili Novy, Jubilejna skica*. Naša sodobnost 4, 1956. 28 – 33.

VIDMAR, Josip. *Obrazi*. Ljubljana: DZS, 1985. 303 – 324.

VIDMAR, Josip. *Lili Novy*, v: *Lili Novy, Oboki*. Ljubljana: DZS, 1959. 5 – 26.

<http://www.dskp-drustvo.si/>

<http://www.dztps.si/>